

Ekozemědělství a životní prostředí

V současné době probíhá i v České republice příprava Programu rozvoje venkova (PRV) po roce 2013. Pracovní skupinu Přírodní zdroje, jejíž součástí je podskupina Ekologické zemědělství, koordinuje ÚZEI. Základem pro diskusi je legislativní návrh pro společnou zemědělskou politiku po roce 2013 Evropské komise, který s podporou ekologického zemědělství (EZ) nadále počítá, a to zejména pro benefity, které přináší tento způsob hospodaření ve vztahu k životnímu prostředí. Ještě je třeba vyjasnit, jak bude podpora ekozemědělství vázána na povinný „greening“ v prvním pilíři a kde bude místo EZ v novém PRV. Konkrétní strukturu podpory si musí každý členský stát navrhnout a následně před komisí obhájit sám. Nyní proto přinášíme souhrn toho, jak je vztah ekologického zemědělství k životnímu prostředí zakotven v současném nařízení Rady (ES) č. 834/2007 a jaké jsou jeho hlavní přínosy ve vztahu k jednotlivým složkám životního prostředí a ke krajině.

Ustanovení v předpisech Evropské unie

Nařízení rady č. 834 článek 3 a 4

Článek 3: Ekologická produkce sleduje tyto obecné cíle: zavádí udržitelný systém řízení zemědělství, který respektuje přírodní systémy a cykly a zachovává a zlepšuje zdraví půdy, vody, rostlin a živočichů a rovnováhu mezi nimi, přispívá k vysoké úrovni biologické rozmanitosti, odpovědným způsobem využívá energii a přírodní zdroje, jako je voda, půda, organická hmota a vzduch, dodržuje přísné normy pro dobré životní podmínky zvířat a zejména uspokojuje jejich druhově specifické etologické potřeby; zaměřuje se na získávání produktů vysoké jakosti, celé řady potravin a jiných zemědělských produktů, které odpovídají spotřebitelské poptávce po zboží vyprodukovaném za po-

užití postupů, jež nepoškozují životní prostředí, zdraví lidí, rostlin nebo zdraví a dobré životní podmínky zvířat.

Článek 4: Ekologická produkce se řídí následujícími zásadami: Vhodné plánování a řízení biologických postupů založených na ekologických systémech, využívání vlastních přírodních zdrojů, pěstování plodin a živočišná produkce ve vazbě na půdu nebo akvakulturu (v souladu se zásadami udržitelného využívání rybolovných zdrojů), vyloučení používání GMO a produktů získaných z GMO či za použití GMO s výjimkou veterinárních léčivých přípravků. Ekologické systémy jsou založeny na posouzení rizik, preventivních opatření a omezení využívání vnějších vstupů.

Pozitivní přínos ekologického (organického) zemědělství na životní prostředí a na jeho složky, tedy půdu, vodu a ovzduší, na biodiverzitu i krajinu se očekává automaticky, jak to naznačuje samotné označení tohoto šetrného způsobu hospodaření a jak je uvedeno v obecně formulovaných cílech nařízení rady č. 834. Na jedné straně je tomu skutečně tak. Základní pravidla ekologického hospodaření jsou formulována komplexně, aby nebylo životní prostředí poškozováno a aby se zajistila kvalita a oživení půdy, které jsou základem dostatečné produkce i bez intenzifikačních chemických vstupů. Pravidla ekologického zemědělství jsou komplexní a provázaná, jejich základ byl vypracováván po desetiletí samotnými ekozemědělci, a to ne s ohledem na získání dotací, ale ve snaze vytvořit environmentálně šetrný, ale také produktivní zemědělský systém.

Jedná se zejména o propojení rostlinné a živočišné produkce, zákaz chemických látek nutící

mentů pro ekologické zemědělství (<http://www.bioinstitut.cz/documents/90argumentutext-web.pdf>).

Na druhé straně i zemědělské postupy bez používání chemie mohou poškozovat životní prostředí, ostatně jako každá lidská činnost. Například i ekologická živočišná produkce může znečišťovat vodu, emitovat skleníkové plyny, ničit přirozená stanoviště zvířat. Na vysoké výnosy zaměřená rostlinná produkce může i při dodržování zmíněného nařízení vést ke snížení biodiverzity flóry i fauny, znečišťování vody (např. nevhodná zoražka jetelovin).

Samostatnou kapitolou je eroze, která je konkrétně i na našich ekofarmách s ornou půdou poměrně velká. Také intenzivní využívání zemědělské půdy může působit škody. Například je to velkoplošná organizace půdních bloků, málo krajinných prvků, nasazení velké sklizňové techniky bez ohledu na živočichy usazené v porostech. Časné sečení

statě zde nejsou konkrétní ustanovení s možností udělení sankce. Tuto skutečnost do jisté míry eliminují obecně platné předpisy křížově kontrolované státními dozorovými orgány v kontrolách podmíněnosti (cross compliance). Některá sdružení ekozemědělců se pokoušejí definovat dobrovolný nadstandard nad úroveň zmíněného nařízení. Je to například projekt Ekozemědělců přírodě nebo dobrovolné individuální závazky ekozemědělců pro ochranu nejcennějších stanovišť konkrétního zemědělského podniku – tzv. faremní plány šetrného hospodaření.

Některá doporučení pro nadstandardní přístup ekologického zemědělství k ochraně přírody nad rámec nařízení Rady č. 834:

– Ekologické stabilizační plochy – místa pro přírodu (zemědělec vyčlení na své farmě minimálně pět procent ploch, kde nehospodář, například krajinné prvky nebo zde má extenzivní nehojené louky apod.).

– Plán půdoochranných opatření (proti erozi, případně proti emisím skleníkových plynů).

– Přečesání celého podniku na ekologické hospodaření (uzavřený podnik bez souběžné konvenční produkce).

– Využívání postupů podporujících biodiverzitu, včetně pěstování starých odrůd, chovu starých plemen a pěstování minoritních plodin.

– Ochrana ekologicky nejcennějších ploch a míst na ekofarmě.

Metody ochrany životního prostředí, které plynou z výkladu nařízení Rady č. 834:

Půda

K zachování a zlepšování zdraví půdy používají ekologičtí zemědělci tyto metody:

– Zavedení pestrého osevního postupu za účelem narušení životního cyklu plevelů a škůdců, což poskytuje dostatečný čas pro zotavení půdy a doplňuje potřebné živiny. Vikvovité rostliny, jako například jetel, vážou atmosférický dusík do půdy.

– Používání organických statkových hnojiv pro zlepšení struktury půdy a jako prevence před půdní erozí.

– Nepoužívání minerálních hnojiv a pesticidů s cílem zabránit dlouhodobým změnám v chemickém složení a struktuře půdy, která je potom bez dalšího používání těchto látek méně úrodná.

– Zajištění dostatečného množství různorodých pastvin pro pastvu dobytka, aby nedošlo k úplnému vypasení, a dále poskytnutí času potřebného pro zotavení půdy a zamezení ztráty živin.

– Vysévání plodin zeleného hnojení k ochraně půdy po sklizni před půdní erozí a vyplavováním živin.

– Výsadba křovinných pásů a zakládání travních pásů jako prevence před půdní erozí a ztrátou živin.

K docílení optimálního zdraví a struktury půdy se používají v ekologickém zemědělství mechanické a fyzikální metody kultivace půdy. Tento přístup pomáhá udržovat biodiverzitu jak na povrchu, tak pod povrchem půdy.

Několik studií zjistilo, že ekologické zemědělství pomáhá zvyšovat počet prospěšných organismů žijících v půdě, což přispívá ke zdraví plodin a hospodářských zvířat.



Ekologickou stabilizační plochou může být například extenzivní nehojená louka
Foto Markéta Sábliková

– Zavádění přirozených nepřátel plevelů a škůdců místo používání pesticidů pomáhá rozvoji fauny.

– Upřednostňování původních druhů rostlin a živočichů udržuje přirozenou diverzitu různých oblastí.

Znečištění vodního prostředí je eliminováno zákazem používání syntetických rychle rozpustných hnojiv, pesticidů a dalších umělých prostředků. Tento zákaz také zabraňuje potenciální hrozbě bioakumulace, kdy predátoři na špičce potravního řetězce, jako například dravci, umírají následkem požití toxické dávky těchto chemikálií, jejichž množství se zvyšuje s jednotlivými články potravního řetězce.



Ekologické hospodaření může obohatit vzhled krajiny
Foto Markéta Sábliková

Ekologické zemědělství obecně počítá s nižším počtem hospodářských zvířat na hektar pastvy. Toto opatření pomáhá redukovat stres zvířat, tlak škůdců a chorob, zvyšuje biodiverzitu zemědělské krajiny a má druhotný efekt na snížení zhutnění půdy a rizika půdní eroze.

Emise

Ekologické zemědělství produkuje méně emisí uhlíku a tím také může pozitivně přispět ke zmenšování klimatických změn v budoucnosti. Je řada faktorů, které k tomu mohou přispět:

– Nižší spotřeba energie díky recyklování odpadů a vedlejších produktů místo užívání minerálních hnojiv produkovaných energeticky náročnou cestou.

– Sequestrace (vázáni) uhlíku v půdní organické hmotě, jelikož ekologické zemědělství se snaží zvyšovat obsah humusu v půdě.

– Zachování většího množství přirozené zeleně a více zeleně vůbec.

– Díky přednostnímu využívání místních zdrojů a snaze o uzavření řetězce živin se ekologické zemědělství podílí na snížení emisí skleníkových plynů vznikajících v dopravě a výrobě energie (na tu je náročná výroba pesticidů a hnojiv).

– Ekologické zemědělství vrací do půdy v průměru o 12 až 15 procent více oxidu uhličitého než systém s minerálními hnojivy, čímž zvyšuje její úrodnost a obsah humusu.

Voda

Systémy ekologického zemědělství pomáhají udržovat a často i zlepšovat kvalitu vody tím, že redukuje množství chemikálií používaných v zemědělství, které by jinak skončily v jezerech, řekách, potocích a ostatních vodách.

Nepoužívání syntetických hnojiv a pesticidů, stejně jako nepoužívání hormonů a snížená spotřeba léčiv, zejména antibiotik, minimalizují riziko zanesení těchto chemikálií do vod. Díky nižším dávkám hnojení v ekolo-



Také zemědělské postupy bez používání chemie mohou poškozovat životní prostředí, například i ekologická živočišná produkce
Foto Markéta Sábliková

zemědělce používat preventivní opatření, například vyvážené osevní postupy, které vedou k pozitivním efektům na životní prostředí. Příznivý vliv EZ na životní prostředí je doložen řadou odborných publikací, založených na mnohaletých výsledcích renomovaného výzkumu. Např. publikace FiBL 90 argu-

mentů pro ekologické zemědělství (http://www.bioinstitut.cz/documents/90argumentutext-web.pdf).

Nařízení Evropské unie pro ekologické zemědělství upravuje počínání ekozemědělců ve vztahu k přírodě jen v obecné a proklamativní rovině. V pod-

Ing. Jiří Urban pracuje nyní jako ředitel Kanceláře ústavu v Ústředním kontrolním a zkušebním ústavu zemědělském v Brně. Autor příspěvku se ekologickému zemědělství věnuje dlouhodobě, nyní se zaměřuje na úřední kontrolu EZ v ČR, do konce roku 2011 byl koordinátorem České technologické platformy pro ekologické zemědělství. Nyní je koordinátorkou ČTPEZ Ing. Miloslava Kettnerová (více informací na: www.ctpez.cz). Platforma sdružuje hlavní aktéry ekologického zemědělství v ČR a spolupracuje s Ministerstvem zemědělství ČR na realizaci Akčního plánu rozvoje EZ v ČR (2011–2015).

Ing. Jiří Urban
ÚKZÚZ Brno